

СЕРЕБРЯНЬСКА Т. М.

Київський національний лінгвістичний університет

РЕЧЕННЯ ДІЄСЛІВНОГО ТИПУ

У статті йдеться про безособове речення дієслівного типу з непрямим суб'єктом.

Ключові слова: безособові речення, безособове значення, дієслівні речення, дієслово-присудок, непрямий суб'єкт, семантичний, довільний/мимовільний стан.

В статье идёт речь о безличных предложениях глагольного типа с косвенным субъектом.

Ключевые слова: безличные предложения, безличное значение, глагольные предложения, глагол-сказуемое, косвенный субъект, семантический; произвольный/непроизвольный залог.

The article deals with impersonal sentence of the verbal class with indirect subject.

Key words: impersonal sentence, sense meaning, verbal sentence, verbal predicate, indirect subject, semantic, accidental/no accidental voice.

Актуальність зумовлена постійним зростанням наукового інтересу до функціонування різних типів речень у мовленні. В іспаністиці, а також у сучасному традиційному мовознавстві ще майже зовсім не уточнені, а інколи і зовсім не враховуються деякі важливі моменти в розумінні системності тих чи інших явищ мовної будови. Актуальність дослідження зумовлена також загальною тенденцією лінгвістичних досліджень на всебічне розкриття комунікативної природи мови в цілому, перспективністю розробки питань актуального та прагматичного синтаксису простого речення в сучасній іспанській мові, що є важливим як для поглиблення розробки теорії простого речення, так і в подальшому вивченні проблем функціонального синтаксису, синтаксичної семантики, прагматики та лінгвістики тексту.

Мета роботи полягає у встановленні корінних розбіжностей граматичної форми безособових речень дієслівного типу з непрямим суб'єктом за способом вираження предикативності.

Предметом дослідження слугують речення дієслівного типу в художніх творах іспаномовної літератури, особливості структури, семантики та прагматики односкладного простого речення як формальної мовної одиниці, що займає певне місце в мовній системі.

Об'єктом обрано безособове речення дієслівного типу з непрямим суб'єктом.

Матеріал дослідження охоплює 2529 прикладів з 59 художніх творів іспаномовних авторів (14358 сторінок).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що уперше на матеріалі іспанської мови системно досліджені безособові речення дієслівного типу з непрямим суб'єктом.

Односкладні безособові речення (*oraciones unipersonales*) - це основний і найбільш вивчений в іспанському синтаксисі тип односкладних речень. Односкладні особові речення ми виділяємо лише за наявністю в їх структурі одного дієслівного головного члена, але за своєю семантикою вони є ситуативними варіантами двоскладних речень.

Зовсім іншу картину являють собою безособові речення. Вони мають особливу семантико-граматичну структуру, в якій немає і бути не може підмета, відсутня також і особа як носій предикатної ознаки. Подібні речення передають процеси або стани, що мають місце незалежно від активного діяча. Дія або стан, про які йдеться у таких реченнях, здійснюються стихійно, незалежно від волі чи бажання людини. Безособовість в них виступає як значення мимовільної дії чи стану, незалежності його від волі суб'єкта, що сигналізується особливою формою дієслова-присудка [1:120].

Як підкреслювалось, безособові речення давно привертають увагу лінгвістів і вивчаються як у зарубіжному, так і у вітчизняному мовознавстві. Про їх природу та походження висловлено чимало міркувань. Особливо багато уваги безособовим реченням приділяли слов'янські вчені, такі як Ф. Міклошич, М. В. Ломоносов, О. Х. Востоков, Ф. І. Буслаєв, О. М. Пешковський, О. О. Шахматов та багато інших. Одні з цих вчених пояснювали появу безособових речень зникненням суб'єкта, інші – особливістю первісного мислення; треті вважали, що в цих реченнях просто випускався суб'єкт при неясності чи невизначеності причини дії або коли діяч зрозумілий без слів [2:55].

У нашій роботі ми розглядаємо речення з непрямим суб'єктом. Головною ознакою цих безособових речень є наявність непрямого суб'єкта, вираженого формами непрямих відмінків іменника чи субстантивованого слова. Типовими значеннями для цих речень є вираження стану людини.

Одним з інваріантів тут є **речення дієслівного типу**, основне значення якого виражає стан з відтінком стихійності: *A mí no me da rabia* [1:40]. *Ya me está doliendo la barriga* [2:18]. *A papá le gustaría más quedarse en casa* [3:106]. Речень з іменниковими формами головного члена небагато, адже не всі іменники можуть передавати стан і виступати синонімами до предикатів з тим же значенням, оскільки дієслова семантично “покликані”

передавати стан, а іменники – предметність. Але будь-яка дія чи стан можуть набувати ознак предмету тобто бути «опредмеченими». Тому мовець має вибір: коли і в яких ситуаціях можна вдатися до тих чи інших засобів вираження стану. До цього виду належать тільки дієслівні речення, головний член яких виражений особовим дієсловом у безособовому значенні. За своєю семантикою ці дієслова виявляють значення стихійності, довільності, настрою. Найчастіше вони утворюються за допомогою зворотного займенника *se*: *El empleado se irguió en la silla y protestó indignado*: - *Aquí no se obliga a nadie* [4:14]. *Sí, eso se dice fácilmente, pero en la práctica no hay tal facilidad* [5:58].

У більшості випадків у таких реченнях випущено непрямий суб'єкт із стилістичних міркувань, бо йдеться про стихійність, довільність процесів. Тут констатується лише стан як факт реальної дійсності: *Es que el dinero es el gran disolvente de todas las virtudes. Se empieza vendiendo chocolate o zapatillas, se sigue vendiendo acciones de sociedad y se acaba vendiendo todo ...* [5: 15]. На нашу думку, до речень з відтінком стихійності, довільності також належать речення, які стоять у зворотному залозу (*voz recíproca*). У цьому типі речень предикативи виражають почуття людини: *El joven y el animal se acarician suavemente...* [6:63]. *Se miraron* [6:68]. Але вони не є безособовими реченнями, оскільки в них може бути присутній суб'єкт, виражений формами прямого відмінка: *Mis relaciones con el diablo se parecen a las suyas* [3:143].

До речень з непрямым суб'єктом входить значна група дієслів із значенням “дійового” стану. Якщо особові речення виражають конкретну дію, то в безособових реченнях із значенням стану з відтінком стихійності передається довільність стану, що охоплює людину з якихось неусвідомлених причин, наприклад: *Es que no quiero verlos. Nada más. No se me antoja* [6:68]. *A usted le dan miedo cinco años de cartuja* [3:139].

У конструкціях типу “*se le (se me) + дієслово в особовій формі*” посилюється значення стану і створюється враження стихійності, неусвідомленості його: *No se le ocurrió hacer nada ni tomar una determinación* [5:133]. *Don Baldomero mantenía los puños cerrados, en el aire. Se le habían petrificado el rostro, se le había fijado en un gesto de dolor* [3:120].

Другий інваріант речень з непрямым суб'єктом – типове значення “стан, зосереджений у пасивному суб'єкті”: *Hoy la vida se concibe de otra forma* [7:10]. *A veces se necesita una vida larga para aprender a querer* [8:45]. В іспанській мові до цієї групи речень можна також віднести речення з

модальними предикативами, які часто вживаються з інфінітивом, що є частиною предиката безособового речення. Найчастіше такі речення виражають необхідність, можливість або неможливість дії. Найбільше речень із значенням необхідності, бажаності зустрічається з конструкцією *haber que + infinitivo*, а також безособові форми *es (era) posible + infinitivo* і *se puede + infinitivo*, наприклад: *Hay que tener una especie de pared aisladora ante la brutalidad de los demás* [5:57]. *No era posible hacerse los desconocidos y no tuvieron más remedio que reunirse con ellos* [5:39]. *Pero ¿se puede pasar de la compasión al amor? Yo no lo sé* [9:86]. Додавання заперечної частки *no* і префікса *im-* вносить в речення значення негативної характеристики стану: *Era imposible avanzar* [6:58].

Модальним предикатом безособового речення із значенням стихійності може виступати особове дієслово *faltarle*: *...me falta todavía la parte más dolorosa de mi tragedia, la vergüenza pública* [3:121], а також словосполучення *hacer falta*, яке може вживатися в теперішньому, минулому і майбутньому часі: *Torció el rostro y enseñó a Rula los pechos, como para demostrar que el sostén no hacía falta* [3:107]. *No hace falta más, bonita. ¡Déjala ya!* [3:90].

Властивості із значенням стихійності, необхідності притаманні також реченням, до складу яких входять дієслова *necesitar*, *maravillar*, *tener* в особовій формі + іменник: *Necesitaba paciencia* [3:226]. До цього типу також відносимо речення, головним членом яких виступають дієслова *haber*, *resultar*, *soler*, що мають типові значення буття, існування: *Hay un puesto, de agua, de fruta, en cada esquina de Guanajuato* [6:57]. *Había balaceras y saqueos a todas horas. Era como el fin del mundo* [6:28]. *Resultaba difícil entenderlo* [3:227].

Цікавими на нашу думку є речення з головним дієсловом *parecer* в третій особі. Їм теж властиві значення безособовості: вони передають стан людини, але не той, що відчуває сама особа, а той, що сприймається оточуючими її людьми: *Había jugado mal don Lino, desastrosamente: parecía temeroso de algo. Se distraía* [3:40]. *El rostro de Inés se había contraído. Parecía mirar hacia dentro* [3:150].

До речень з типовим значенням стану людини відносимо такі, головний член яких вимагає непрямого суб'єкта: *A Pepita no le engaña nada; el esnobismo, las afectaciones de originalidad y de elegancia no la cogen* [5:41]. *A Brunita le era difícil estudiar* [8:23].

Інколи в контекстах суб'єкт стану може виражатися іменником у

давальному відмінку: *Bajaron las escaleras. A Larrañaga le latía el corazón* [5:144]. В реченнях цього типу особові дієслова вживаються в безособовому значенні і мають переносне значення, яке сприяє вираженню стану людини: *No le cabe en la cabeza la sospecha de la maldad de la gente* [5:89].

В окрему групу можна виділити так звані **оцінні** предикативи. Вони утворюються за допомогою дієслова *ser* в третій особі однини і прикметника або прислівника: *Era de noche, y las calles de Nueva York rutilaban* [3:22]. *Era temprano. Tardarían en acudir los confesores, tenía por delante algún tiempo para examinar su conciencia* [3:215]. *Era tarde para subir al paso del Penedo* [3:18]. *No puedo faltar un solo día. Sería terrible* [3:115].

Як видно з прикладів, другий вид безособових речень з непрямим суб'єктом реалізується в синтаксичній системі декількома структурно-семантичними групами речень. Найбільш поширеною є група речень з безособовою формою *haber que + infinitivo*. Речення типу *Es posible..., es probable..., es natural... etc.* можуть вживатися з інфінітивом і в підметових підрядних реченнях, де *es posible* виконує функцію присудка: *Es posible verlo; Es posible que a estas horas estés aburrída de tener un marido poco brillante* [5:54]. *Me lo has contado porque necesitas que yo lo sepa, que yo te juzgue al saberlo. – Es natural. Mediaba un desafío* [3:71]. Предикативи цього типу речень можуть мати модально-етичну оцінку або модально-емоційну характеристику дії: *¡No hay que ser tonto!* [10:21]. *Hay que ejercer los derechos fundamentales* [3:203]. *Con algo hay que calentarse* [3:173]. Семантичний зміст наведених речень розкриває значення предикативу.

ЛІТЕРАТУРА

1.Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Галина Александровна Золотова // Изд.2. М.: УРСС, 2005, 352 с. 2.Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский // Монография. Лингвистическое наследие XX века. – УРСС Эдиториал. Электронная книга, 2009, 432 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1.Avalos, Fernando. El plazo. Испанский язык для совершенствующихся (Perfeccionamiento su español). Родригес-Ириондо М., Пальярес П. – М., Издательство “Международные отношения”, 1976. – 272 с. 2.Puig, José Soler. El pan dormido. – La Habana, Cuba: Unión de Escritores Y Artistas, 1975. – 493 p. 3.Ballester, Gonzalo Torrente. Los gozos y las sombras. II. Donde da la vuelta el aire. – Barcelona: Alianza Editorial, S.A., 1983. – 491 p. 4.Garcini M.del C., Matus E. Antología del Cuento Hispanoamericano. / Ed. del Ministerio de Educación: La Habana, 1963. – 240 p. 5.Baroja, Pío. Los amores tardíos. – Madrid: Espasa – Calpe, S.A., 1963. – 152 p. 6.Fuentes, Carlos. Las buenas conciencias. – México: Fondo de Cultura Económica, 1959. – 191. 7.Pavón, Francisco García. La miss. El partido de fútbol. Comida en Madrid. Рассказы современных испанских писателей (Un golpe de teléfono): Адапт./ Сост., обраб. текста, коммент. и словарь. Г.Г.Джанполадян, М.А.Ивахиной. – М.: Высш. шк., 1989. – 96 с. 8.Murillo, José. Brunita. Libro de lectura. – Moscú “Prosvetschenie”, 1985. – 64 p. 9.Delibes, Miguel. Los santos inocentes. – Barcelona: Editorial Planeta S.A., 1998. – 176 p. 10.Prieto. El socio. Editorial de Arte y Literatura. La Habana, 1976. – 290 p.